

รูปแบบการดำเนินงานโปรแกรมงาน สุขาภิบาลสิ่งแวดล้อม และพาหะนำโรค ของช่องทางเข้าออกประเทศจำนวน ๖๘ แห่ง ปีงบประมาณ ๒๕๖๕

เอกภพ บุญเครือ

บทคัดย่อ

ช่องทางเข้าออกประเทศมีการดำเนินงานภายใต้กฎอนามัยระหว่างประเทศ พ.ศ. ๒๕๔๘ (IHR 2005) ขององค์การอนามัยโลก (WHO) โดยทั้งนี้ได้จัดทำคู่มือประเมินตนเองการพัฒนาสมรรถนะหลักช่องทางเข้าออกประเทศ (Core capacity assessment tools) หรือคู่มือ CCATs โดยมีด้านสมรรถนะการตรวจตราสุขภาพ สิ่งแวดล้อมและควบคุม กำจัดแมลงและสัตว์พาหะนำโรคด้วย จึงทำให้กรมควบคุมโรค โดยกองด่านควบคุมโรคติดต่อระหว่างประเทศและกักกันโรค ได้กำหนดแผนงานและตัวชี้วัดเพื่อกำกับ ติดตามการดำเนินงานมาตรการดังกล่าวของช่องทางเข้าออกประเทศร่วมด้วย โดยแบ่งประเภทการดำเนินงานด้านสุขภาพเป็นจำนวน ๗ โปรแกรมการดำเนินงาน โดยการศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาเชิงพรรณนาโดยทำการศึกษาจากการรวบรวมข้อมูลผลการดำเนินงานจากระบบบริหารจัดการเชิงยุทธศาสตร์ กรมควบคุมโรค (Estimated SM) ซึ่งทำการศึกษาในปีงบประมาณ ๒๕๖๕ (๑ ตุลาคม ๒๕๖๔ – ๓๐ กันยายน ๒๕๖๕)

ผลการดำเนินงานด้านการตรวจตราสุขภาพสิ่งแวดล้อม และการควบคุม กำจัดแมลงและสัตว์พาหะนำโรค ซึ่งผลการดำเนินงานในปีงบประมาณดังกล่าวพบว่าจำนวนกิจกรรมที่ดำเนินงานมากที่สุดของช่องทางฯ คือ การควบคุม กำจัดแมลงและสัตว์พาหะนำโรค รองลงมาเป็นกิจกรรม สุขาภิบาลน้ำ คุณภาพอากาศ ภายในอาคาร ส้วมสาธารณะ ขยะและสิ่งปฏิกูล สุขาภิบาลอาหาร และการจัดการน้ำเสียตามลำดับ จึงทำให้สามารถอธิบายถึงกิจกรรมการตรวจตราสุขภาพฯ ภายในช่องทางเข้าออกประเทศที่ดำเนินงานมากที่สุด คือ การควบคุม กำจัดแมลงและสัตว์พาหะนำโรค เนื่องจากเจ้าหน้าที่ด่านควบคุมโรคฯ ประจำ ณ ช่องทางเข้าออกประเทศมีบทบาทการเป็นเจ้าพนักงานควบคุมโรคติดต่อ จึงทำให้มีองค์ความรู้ และความพร้อมด้านอุปกรณ์ ตลอดจนมีการประสานงานหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ในการตรวจตราควบคุม กำจัด แมลงและสัตว์พาหะนำโรค ภายในช่องทางฯ ในทางกลับกันกิจกรรมการตรวจตราสุขภาพประเภทอื่นๆที่ลดลงตามลำดับ นั้นอาจมีปัจจัยจากบุคลากรตรวจตราประจำช่องทางฯ ที่มีข้อจำกัดในด้านองค์ความรู้ ทักษะเฉพาะในแต่ละด้านสุขภาพ และด้านเครื่องมือตรวจวัดในการดำเนินงาน ดังนั้นหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรจัดกิจกรรมเพิ่มพูนทักษะต่อการสร้างทักษะที่ยั่งยืนเป็นช่องว่างของเจ้าหน้าที่ในการเป็น ผู้ตรวจตราด้านสุขภาพ

ข้อเสนอแนะจากการศึกษาครั้งนี้สามารถนำไปบูรณาการในการจัดกิจกรรมอบรม เพิ่มพูนทักษะการตรวจตราสุขภาพสิ่งแวดล้อม แก่เจ้าหน้าที่ด่านควบคุมโรคฯ ภายในช่องทางเข้าออกประเทศของตนเอง และขับเคลื่อนงานกิจกรรมดังกล่าว เพื่อให้เป็นไปตามแนวทางสิ่งแวดล้อมปลอดภัยของช่องทางฯ ตามแนวทางกฎอนามัยระหว่างประเทศ พ.ศ. ๒๕๔๘ (IHR 2005) ต่อไป

๑.ความเป็นมา

ช่องทางเข้าออกประเทศ (Point of Entry) เป็นจุดผ่านแดนถาวรที่มีการเข้าและออกนอกราชอาณาจักร เพื่อดำเนินงานในด้านการรองรับการเข้า-ออกระหว่างประเทศไม่ว่าจะเป็นทั้งผู้เดินทาง สินค้า ตู้บรรทุกสินค้า ยานพาหนะ กระเป๋าเดินทาง พัสดุไปรษณีย์ภัณฑ์ตลอดจนถึงศพ หรือซากที่ขนส่งระหว่างประเทศ โดยมีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องถูกจัดตั้งภายในบริเวณช่องทางฯ หนึ่งในนั้นคือ ด้านควบคุมโรคติดต่อระหว่างประเทศ ซึ่งจัดเป็นหน่วยงานที่สำคัญในด้านการเฝ้าระวังเหตุการณ์ภาวะฉุกเฉินทางด้านสาธารณสุขโรคและภัยสุขภาพระหว่างประเทศ และพัฒนาสมรรถนะโดยอาศัยการดำเนินงานตามแนวทางคู่มือการพัฒนาสมรรถนะหลักของช่องทางเข้าออกประเทศ ทำอากาศยาน ท่าเรือ และพรมแดนทางบก (Core Capacity Assessment Tools) หรือ คู่มือ CCATs ซึ่งมีหลายด้านสมรรถนะ รวมถึงการตรวจตรา ควบคุม กำกับด้านสิ่งแวดล้อม และควบคุม กำจัดพาหะนำโรค และแหล่งรังโรค ณ ช่องทางเข้าออกประเทศ กองด้านควบคุมโรคติดต่อระหว่างประเทศและกักกันโรคในฐานะหน่วยงานหลักในการกำกับการดำเนินงานของด้านควบคุมโรคฯ ประจำ ณ ช่องทางเข้าออกประเทศได้ดำเนินงานในด้านการสนับสนุนงบประมาณดำเนินงานกิจกรรมและกำกับ ติดตามและประเมินผลโดยกำหนดตัวชี้วัดของกิจกรรมดังกล่าว โดยอ้างอิงจากการดำเนินงานตามแนวทางเช่น พ.ร.บ.โรคติดต่อ พ.ศ.๒๕๕๘, IHR 2005 และคู่มือ CCATs เพื่อให้การดำเนินงานกิจกรรมสิ่งแวดล้อม และดำเนินการกำกับ ติดตามและประเมินผลถึงการดำเนินงานดังกล่าวของช่องทางฯ ในด้านงานสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมและพาหะนำโรค เพื่อให้ทราบผลสัมฤทธิ์ตลอดจนทราบถึงช่องว่าง ข้อจำกัด ของแต่ละช่องทางฯต่อการดำเนินงานด้านสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมเพื่อเป็นข้อมูลพัฒนา ตลอดจนปิดช่องว่าง ข้อท้าทาย (Gap/Challenge) สมรรถนะดังกล่าวของเจ้าหน้าที่ประจำช่องทางฯได้ต่อไป

สำหรับการศึกษาในครั้งนี้ได้ทำการศึกษาการดำเนินงานในด้านการตรวจตรา ควบคุม กำกับ ในกิจกรรมสิ่งแวดล้อมปลอดภัยและกิจกรรมการควบคุม กำจัดพาหะนำโรคและแหล่งรังโรคภายในช่องทาง โดยหน่วยงานด้านควบคุมโรคติดต่อระหว่างประเทศ จำนวน ๖๘ แห่งที่ได้ดำเนินงานรายงานผลในรายงานประเมินตนเอง (Self-Assessment) ตามคู่มือ CCATs ในส่วนของการดำเนินงานจัดให้มีสิ่งแวดล้อมปลอดภัยและการควบคุม กำจัดพาหะนำโรคและแหล่งรังโรค และการรายงานผลการดำเนินงานกิจกรรมสิ่งแวดล้อมปลอดภัยตามตัวชี้วัดกรมควบคุมโรค ตัวชี้วัดแผนพัฒนาสมรรถนะช่องทางเข้าออกประเทศและจังหวัดชายแดน ที่หน่วยงานด้านควบคุมโรคฯและผู้เกี่ยวข้องรายงานในระบบบริหารจัดการเชิงยุทธศาสตร์ กรมควบคุมโรค (Estimated SM)

๒.วัตถุประสงค์

๑. เพื่อศึกษารูปแบบช่องทางเข้าออกประเทศที่ดำเนินงานประเมินประสิทธิภาพด้วยตนเอง (Self-Assessment) ด้วยคู่มือ CCATs ในกิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อมปลอดภัยและการควบคุมกำจัดแมลง สัตว์พาหะนำโรคและแหล่งรังโรค

๒. เพื่อศึกษาประเภทรูปแบบการดำเนินงานตรวจตราด้านสิ่งแวดล้อมปลอดภัยและการดำเนินงานควบคุม กำจัด พาหะนำโรคและแหล่งรังโรค ของช่องทางฯที่ดำเนินงานกำหนด ๗ โปรแกรม ได้แก่

๑.น้ำ ๒.อาหาร ๓.น้ำเสีย ๔.ขยะและสิ่งปฏิกูล ๕.สุขา ส้วมสาธารณะ ๖.คุณภาพอากาศภายในอาคาร และ ๗.แมลง และสัตว์พาหะนำโรค

๓.วิธีการศึกษา

การศึกษานี้เป็นการศึกษาในรูปแบบเชิงพรรณนา (Descriptive Study) โดยผู้ศึกษาทำการเก็บรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลจากการรายงานผลการดำเนินงานการประเมินตนเอง และรายงานการดำเนินการ ซึ่งเป็นข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary data) ของโปรแกรมการดำเนินงานตรวจตราสิ่งแวดล้อม ๗ โปรแกรม ที่ดำเนินงานช่วงปีงบประมาณ ๒๕๖๕ (ตุลาคม ๒๕๖๔ – กันยายน ๒๕๖๕) โดยรวบรวมจากระบบระบบบริหารจัดการเชิงยุทธศาสตร์กรมควบคุมโรค (Estimated SM) จำแนกข้อมูลที่รวบรวมเป็น

๑). ข้อมูลการประเมินตนเอง (Self-Assessment) ตามคู่มือ CCATs โดยศึกษาข้อมูลของการประเมินภาวะปกติ ซึ่งเป็นการประเมินสมรรถนะด้านการดำเนินงานจัดให้มีสิ่งแวดล้อมปลอดภัย และการควบคุม กำจัด แมลง สัตว์พาหะนำโรคและแหล่งรังโรค และ

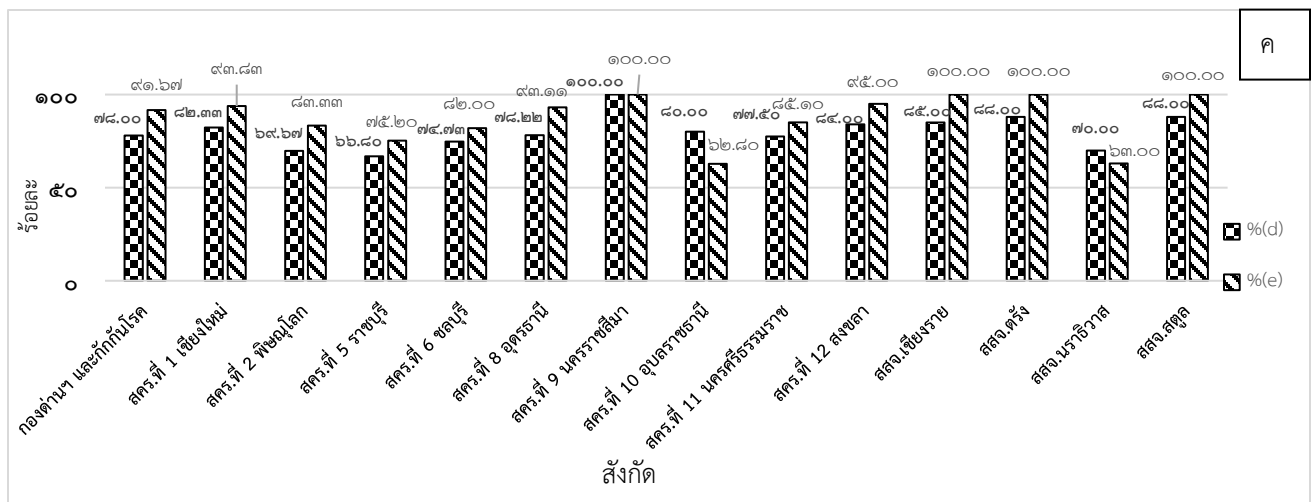
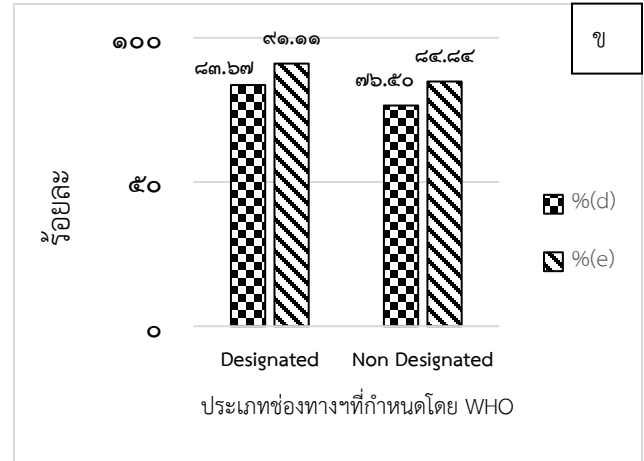
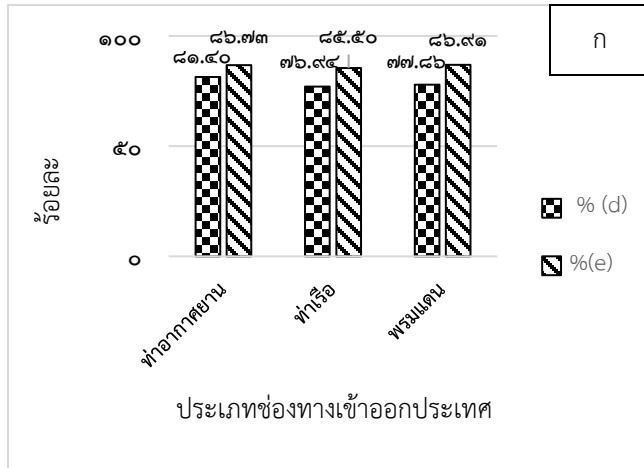
๒). ข้อมูลรายงานการดำเนินการโปรแกรมตรวจตราสุขภาพสิ่งแวดล้อม ๗ โปรแกรมฯ ได้แก่ ๑.น้ำ ๒.อาหาร ๓.น้ำเสีย ๔.ขยะและสิ่งปฏิกูล ๕.ส้วมสาธารณะ ๖.คุณภาพอากาศภายในอาคาร และ ๗.แมลง และสัตว์พาหะนำโรคที่รายงานผลดำเนินการลงในระบบบริหารจัดการเชิงยุทธศาสตร์กรมควบคุมโรค (Estimated SM)

โดยจัดทำแบบสำรวจ (Checklist) และวิเคราะห์ข้อมูลผลการดำเนินงาน โดยใช้สถิติ ได้แก่ จำนวน ร้อยละ และสัดส่วนการดำเนินงาน แสดงผลออกมาเป็นรูปแบบกราฟ ตาราง แผนภูมิ

๔.ผลการศึกษา

๔.๑. การศึกษาการประเมินตนเอง (Self-Assessment) ของช่องทางเข้าออกประเทศ

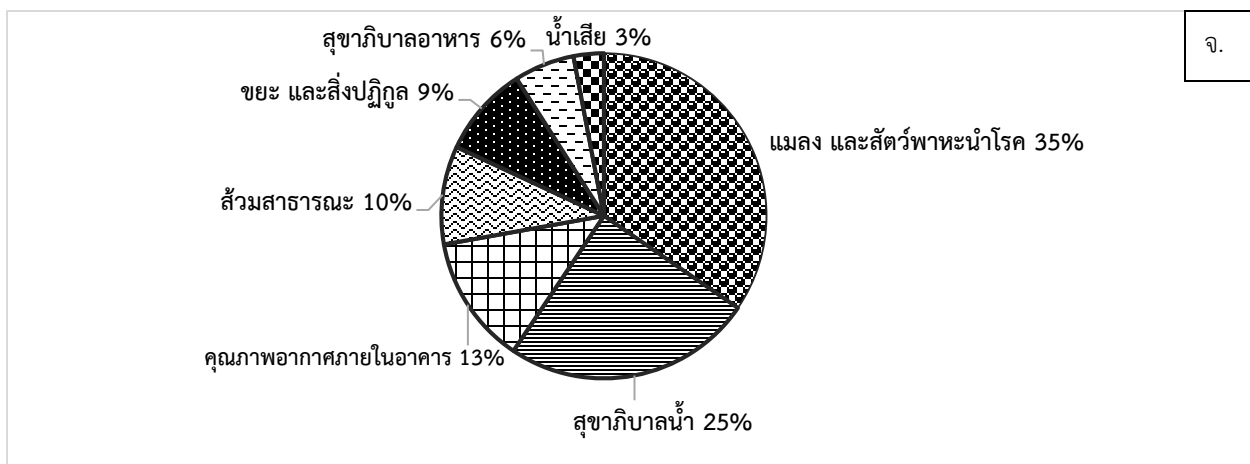
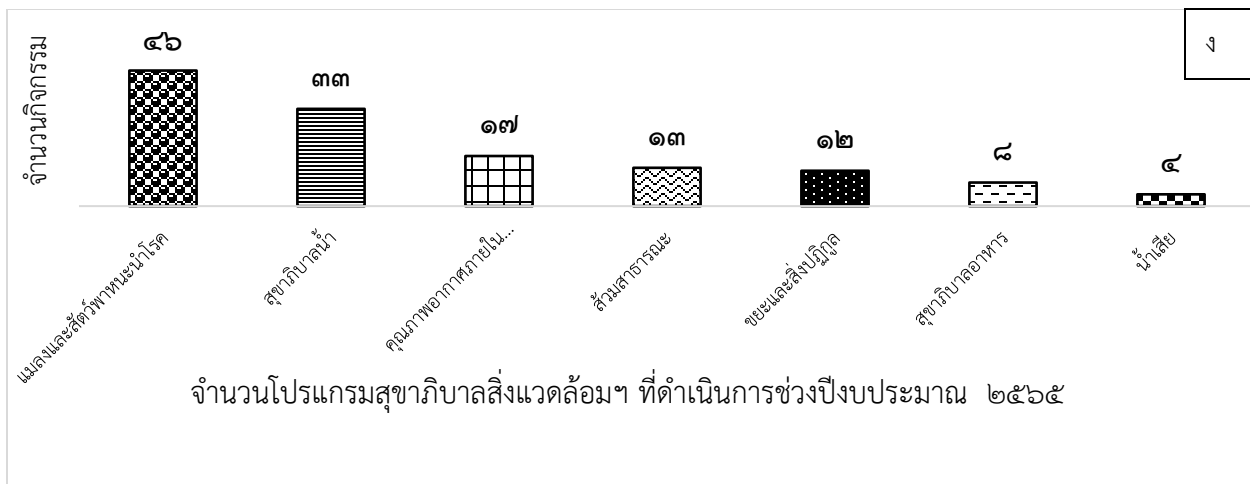
การศึกษานี้เป็นการศึกษาผลคะแนนที่ได้จากการประเมินตนเองของช่องทางฯ ซึ่งจะพิจารณาในส่วนการประเมินที่เกี่ยวข้องนั้นคือผลคะแนนร้อยละ (%) จากสมรรถนะภาวะปกติ (B) หัวข้อสมรรถนะหลักข้อ (d) ด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมปลอดภัย และข้อ (e) ด้านการจัดให้มีการดำเนินงานด้านควบคุม กำจัดพาหะนำโรค โดยมาจำแนกผลคะแนนเฉลี่ย เป็นแผนภูมิตามประเภทด่าน ท่าอากาศยาน ท่าเรือ และพรมแดนทางบก (ภาพที่ ก) ประเภทด่านที่ถูกกำหนดโดยองค์การอนามัยโลก Designated PoE และ Non Designated PoE (ภาพที่ ข) และสังกัดของช่องทางเข้าออกประเทศ (ภาพที่ ค)

ค่าคะแนนร้อยละที่ประเมินสมรรถนะด้านสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อม การควบคุมกำจัดแมลงและสัตว์พาหะนำโรค โดยการจำแนกตามประเภทช่องทางเข้าออกประเทศประเภทต่างๆ และสังกัดนั้นพบว่าช่องทางเข้าออกประเทศมีการให้คะแนนประเมินตนเองในสมรรถนะการควบคุม กำจัดแมลงและสัตว์พาหะนำโรค (e) มากกว่าการให้คะแนนประเมินตนเองด้านสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อม (d)

๔.๒. การศึกษาผลการดำเนินงานโปรแกรมงานตรวจตราด้านสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อม และพาหะนำโรค ๗ โปรแกรม

จากการศึกษาการดำเนินงานด้านโปรแกรมสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อม การควบคุม กำจัดแมลงและสัตว์พาหะนำโรค ณ บริเวณช่องทางเข้าออกประเทศที่รายงานผลการดำเนินงานในช่วงปีงบประมาณ ๒๕๖๕ พบว่ามีจำนวนช่องทางรายงานมาจำนวน ๖๓ ช่องทาง และรายงานกิจกรรมดังกล่าวจำนวน ๑๑๓ โปรแกรม การดำเนินงานนั้น สามารถนำมาแยกประเภทแต่ละโปรแกรม จำนวน ๗ โปรแกรม ได้แก่ ๑) สุขาภิบาลน้ำ ๒) สุขาภิบาลอาหาร ๓) การจัดการน้ำเสีย ๔) ขยะและสิ่งปฏิกูล ๕) สุขา ส้วมสาธารณะ ๖) คุณภาพอากาศภายในอาคาร และ ๗) แมลงและสัตว์พาหะนำโรค สามารถจำแนกจำนวนโปรแกรมและสัดส่วนร้อยละของโปรแกรมการดำเนินงาน ดังภาพแผนภูมิ ก และแผนภูมิ ข ตามลำดับ

จากภาพแผนภูมิที่ ก และ จ แสดงถึงจำนวนโปรแกรมการดำเนินงาน และสัดส่วน (ร้อยละ) การดำเนินงานด้านสุขภาพสิ่งแวดล้อม การควบคุม กำจัดแมลง และสัตว์พาหน่นำโรค ๗ โปรแกรม ในช่วงปีงบประมาณ. ๒๕๖๕ จำนวน ๗ โปรแกรมสามารถเรียงลำดับจำนวนกิจกรรม (ร้อยละ) ที่ดำเนินการ โดยกิจกรรมที่ดำเนินงานมากที่สุด คือ แมลงและสัตว์พาหน่นำโรค ๔๖ โปรแกรม (ร้อยละ ๓๕) รองลงมา ได้แก่ สุขภาพน้ำ ๓๓ โปรแกรม (ร้อยละ ๒๕) คุณภาพอากาศภายในอาคาร ๑๗ โปรแกรม (ร้อยละ ๑๓) ส้วมสาธารณะ ๑๓ โปรแกรม (ร้อยละ ๑๐) ขยะและสิ่งปฏิกูล ๑๒ โปรแกรม (ร้อยละ ๙) สุขภาพอาหาร ๘ โปรแกรม (ร้อยละ ๖) และการจัดการน้ำเสีย ๔ โปรแกรม (ร้อยละ ๓) ตามลำดับ

๕.สรุปและอภิปรายผลการศึกษา

จากผลการศึกษา ผู้ศึกษาสามารถสรุปผลการดำเนินงานได้ ดังหัวข้อต่อไปนี้

๕.๑. การศึกษาการประเมินตนเอง (Self- Assessment) ของช่องทางเข้าออกประเทศ

โดยจำแนกสมรรถนะหลักข้อ (d) และข้อ (e) สามารถกล่าวได้ถึงการประเมินศักยภาพตนเอง ด้านความพร้อมของเจ้าหน้าที่ประจำช่องทางเข้าออกประเทศ เช่น ด้านทรัพยากร ทักษะ ภาควิเคราะห์ เป็นต้น ในทางกลับกันสมรรถนะตนเอง ที่ช่องทางช่องทาง ให้คะแนนคะแนนน้อย อาจมีปัจจัยด้านดังกล่าว ซึ่งสามารถ

นำมาเป็นข้อมูลวางแผนในการจัดกิจกรรม อบรม ทักษะดังกล่าวเพื่อเพิ่มศักยภาพ เพื่อปิดช่องว่างที่ช่องทางฯ และพัฒนาสมรรถนะของช่องทางฯให้มากขึ้นต่อไป

๕.๑.๒. ผลการดำเนินงานโปรแกรมงานตรวจตราด้านสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อม และพาหะนำโรค ๗ โปรแกรม

ผลการดำเนินงานด้านการตรวจตราสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อม และการควบคุม กำจัดแมลงและสัตว์พาหะนำโรค พบว่าจำนวนกิจกรรมที่ดำเนินงานมากที่สุดของช่องทางฯ คือ การควบคุม กำจัดแมลง และสัตว์พาหะนำโรค รองลงมาเป็นกิจกรรม สุขาภิบาลน้ำ คุณภาพอากาศภายในอาคาร ส้วมสาธารณะ ขยะและสิ่งปฏิกูล สุขาภิบาลอาหาร และการจัดการน้ำเสีย ตามลำดับ จึงทำให้สามารถสรุปกิจกรรมการตรวจตรา สุขาภิบาลฯ ภายในช่องทางเข้าออกประเทศที่ดำเนินงานมากที่สุดคือ การควบคุม กำจัดแมลงและสัตว์พาหะนำโรค เนื่องจากเจ้าหน้าที่ด้านควบคุมโรคฯ ประจำ ณ ช่องทางเข้าออกประเทศมีความรู้ และความพร้อมด้านอุปกรณ์ ตลอดจนมีการประสานงานหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ในการตรวจตราควบคุม กำจัด แมลงและสัตว์พาหะนำโรค ภายในช่องทางฯ ในทางกลับกันกิจกรรมการตรวจตราสุขาภิบาลประเภทอื่นๆที่ลดลงตามลำดับนั้น อาจมีปัจจัยจากบุคลากรตรวจตราประจำช่องทางฯที่มีข้อจำกัดในด้านองค์ความรู้ ทักษะเฉพาะในแต่ละ ด้านสุขาภิบาล และด้านเครื่องมือตรวจวัดในการดำเนินงาน ดังนั้นหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรจะต้องจัดกิจกรรมเพิ่มพูนทักษะต่อการสร้างทักษะที่ยังเป็นช่องว่างของเจ้าหน้าที่ในการเป็น ผู้ตรวจตราด้านสุขาภิบาล

๖.ข้อเสนอแนะ

๖.๑) ขับเคลื่อนการดำเนินงานสุขาภิบาลโดยอาศัยคณะอนุกรรมการพัฒนาสมรรถนะช่องทางเข้าออกประเทศ ตามกฎอนามัยระหว่างประเทศ (IHR 2005)

๖.๒) พัฒนาความร่วมมือของเจ้าหน้าที่ด้านควบคุมโรคฯ/เจ้าหน้าที่ช่องทางฯ กับหน่วยงานวิชาการทั้งภายใน และภายนอกที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานด้านสุขาภิบาลทั่วไป สุขาภิบาลสิ่งแวดล้อม การควบคุม กำจัดแมลงและสัตว์พาหะนำโรค เพื่อพัฒนาด้านทักษะ ความรู้กระบวนการเพื่อนำมาใช้ภายในช่องทางฯ

๖.๓) พัฒนาอบรมทักษะองค์ความรู้ไปสู่การเป็นผู้ตรวจตรา (Inspector) ผ่านกิจกรรมอบรมเชิงปฏิบัติการด้านงานสุขาภิบาลทั่วไป สุขาภิบาลสิ่งแวดล้อม การควบคุมกำจัดแมลง และสัตว์พาหะนำโรค ของเจ้าหน้าที่ด้านควบคุมโรคและผู้ที่เกี่ยวข้องภายในช่องทางเข้าออกประเทศต่อไป